

Westmannene.

Nr. 10

Bergen 20. november 1985

1. årgang

Kjend islensk diktar vil styrkja norske frendeband

Johannes Helgi er med sine 21 bøker umsett til mange språk, og hev vore bestseljar på Island.

Av Ludv. Jerdal

Eg hev alltid kjent ein sterk dragnad til Noreg. Våre landnåsmenn, dei som bygde Island, kom herifrå. Og gjennom lang tid var det – som kjent – nært samband millom Island og det norske Vestlandet. Men bakgrunnen for dette islensk-norske samarbeidet og sambandet er ikkje serleg kjend på Island no, samanlikna med dansk-islensk samband. Me kan læra mykje av kvarandre dersom me blenkjer oppatt sambandet og knyter frendebandi sterke. Me hev so mykje sams, ikkje minst gjennom språk og litteratur. Ja, mykje meir enn t.d. millom Island og Danmark. Den gamle tilknyting som islandingane hadde til Noreg vart veikare gjennom vårt lange samband med Danmark. Islandingar måtte fara til Danmark når dei skulde ha høgare utdanning, no er dei meir sjølvhjelpe med studiar, og elles hentar unge islandingar si utdanning yver heile verdi. København og Danmark hev ikkje lenger den sterke dragnaden. Språkleg ligg me mykje nærare Noreg. Norske diktarar som Bjørnson, Hamsun, Lie, Ibsen og Nordahl Grieg er enno velkjende og mykje lesne på Island. Nye utgåvor av Sigrid Undset og Knut Hamsun er nett komme i nye upplag på Island. Hamsun les eg uppatt og oppatt, og med ny undring.

Det er den islandiske diktaren Johannes Helgi som segjer dette. Han er i dette året flytt til Bergen saman med huslyden, og me møtte honom i eit av dei husi som Universitetet i Bergen hev til utelege i Hans Tanks gate. Kona hans, Margrétt Guttormsdóttir, er lærar i Reykjavik, men studerar fyrebils på Universitetet her. Dei to sónene deira gjeng i skule her, den eine i grunnskulen, den andre på vidaregåande skule.

Kven er so Johannes Helgi? Han er rekna millom dei fremste forfattarar på Island. 21 bøker hev han skrive til no, og sume av dei er umsett til mange framande mål. «Svört messa» (Svart messa) er ein

heilskapt roman som skildrar problemi for det moderne Island no når tusundårs kulturtradisjon støyter saman med sterkt kultur frå framande nasjonar. Johannes Helgi hev lagt hendingane i romanen sin til eit lite samfund for seg, ei øy ved Islands kyst; men skildringi ber langt utover, ja, syner oss ein universell situasjon, noko som vedkjem alle vest-europeiske kulturnasjonar. Den romanen er umsett til russisk og kom i store upplag i Sovjet-samveldet. Dertil er bøker av Johannes Helgi umsette til polsk, litauisk, vietnamesisk, hollandsk, gresk, tysk, bulgarsk, finsk og norsk. Ei dramatisering av «Svart messa» gjekk i Norsk Riksringkasting, Radio, i 1977. Ivar Eskeland hadde umsett til norsk, og eg var sers velnøgd med umsetjingi hans, segjer Johannes Helgi.

Johannes Helgi er fødd i Reykjavik, og han er fetter til diktaren Guðmundur Gislason Hagalin, ein mann som budde lenge i Noreg og er velkjend her, også for bøkene sine. Hagalin var til sist sjef for biblioteksstellet i heile Island, og han hadde sers god kjennskap til norsk og nordisk litteratur.

Forfattarskapen til Johannes Helgi er mangslungen. Han er i fyrste rekke romanforfattar; men han dyrkar også novellekunsti, lyrikken og dramatikken. Og han hev, i likskap med Matthias Johannessen (sjefredaktören i Morgunbladid) skrive biografiar som byggjer på samtale med den personen han skildrar. «Hus Málarans» (Målarenes hus) t.d. er ei pryddebok som i tekst og bilete fortel om den kjende målaren Jón Engilberts, ein målar med gamal tilknyting til Noreg.

Eg hev fare vida i verdi, hev vore sjømann, arbeidt på fiskebåt, og vore på kvalfangst. Eg fekk sjå meg um i mange land, og eg hadde vore i Danmark og Sverige. Men Noreg hadde eg ikkje sett fyrr eg i februar i år kom hit, segjer Johannes Helgi. Eg drog yver København, saman med den yngre guten min, hadde bilen med, og i den hadde eg lasta inn bøker som eg meinte kunde tena den målsetjing

Johannes Helgi

eg hadde. Eg skal vedgå at Noreg ofte spelar inn i bøkene mine, og at nordmenn jamt yver vert skildra sympatisk. Eg tykkjer at de minner um oss islandingar. Og sjølvsga reknar eg Noreg for vårt opphavlege fedraland. Men det var først då eg køyrdi fjellvegane gjennom landet i februar i år, medan det låg under is og snø, at eg upplevde naturvenleiken her, og fullt ut skyna Bjørnsons fedralandssong: «Ja, vi elsker dette landet som det stiger frem, furet, værbitt over vandet med de tusen hjem».

Målet med upphaldet her i Noreg er å vera kjend med landet, med norsk samfund og norsk språk, og å styrkja litt – dersom eg kan – sambandet millom Island og Noreg. Eg vil gjera mitt beste til dette. Eg hev hug til å reisa noko her i landet dersom eg får høve til det, og eg vil skriva i norske blad um islandske tilhøve, dersom det syner seg å vera interesse for det. Til Morgunbladid, storbladet i Reykjavik, skriv eg um norske tilhøve. Eg hev elles nett gjort ferdig eit bokverk um kommunikasjonane på Island, m.a. soga um striden millom telefonen og telegrafen, som sette uvanleg sterke politiske bylgjar på Island ikring århundradskiftet.

Johannes Helgi vart ein kjend skribent på Island i 1953 då han vann ei islandsk novelltevling, og året etter representerte han heimlandet sitt i «World Prize Stories Competition» i New York Herald Tribune. Tri år seinare, i 1957, debuterte han med novellesamlingi «Allra vedrø von» (Alle slag ver å venta). Og seinare

Egil Lehmann:

Den norrøne triklangen

På same vis som ein fargefilm treng tri grunnfargar, raudt, gult og blått, hev norrønt mål frå gamalt dei tri endevokalarne i – a – u, etter dei kláraste munnstodorne (SMIL, GAP, TRUT). I mål som dansk m/norskansk er denne skilnaden tona ned til ein slakk e eller ø. – med skrift-teiknet e. I nynorskt mål derimot er denne skilnaden meir og minder uppehalden. Serskilt gjerer han seg gjeldande etter gamal endevokal -i, der denne fylgjer etter k eller g. Han er vidd og breidt attfinnande i desse ordklassane:

Norrønt BAKKI	Nynorsk: BAKKJE
STYKKI	STYKKJE
EKKI	IKKJE
LENGI	LENGJE
TEKIT	TEKJE
DAGINN	DAGJEN
BOKIN	BOKJE e.a. med -KJ-
THAKIT	TAKJE

Som me veit er det av desse dømi ikkje anna enn *ikkje* som merkjer av denne j-uttalen, og so – i i-mål – dømet «boki». Elles vert ordi skrivne som i dansk og bokmål, med den etterfylgdi at dei då også vert lesne med denne j-lause framburden. Eit grunn-drag i talet målet vert på denne måten underkuva og dømt til undergang. Ei viss rettleiding hev den klassiske nynorsken, som skil millom sterkt og lint hokyn (Boki – kaka) og held på a- infinitiv mot e-perfektum (taka-

teke); like eins på skilnaden make- (ei) kaka, boge- (ei) soga. Men der denne skilnaden er utviske med former som «smake, ei kaka», der er det uråd å halda uppe denne j-framburden i upphavleg. Då stend han og for fall i ord med upphavleg -ja-ending (tenkja – tenkjing).

Utan skuld er her ikkje den klassiske nynorsken heller, med di han ikkje skil ut ei j-form som «tankje» frå ei j-laus form som «tankelaus» eller «tankalaus». Her er den färlege (letale) e-en slept altfor mykje til, og i endå fleire ordklassar.

Dei som hev kjent på denne sårleiken, hev freista å bøta meinet på ymis vis, anten med å setja attå ein j alle stader, som Albert Joleik, noko ein kunde kalla symptom-åtgjerd. Andre hev meint at beste rådgjerdi måtte vera å halda uppe ein sers vokal for den gamle i-ending, halda på i-en framleides og so heller skifta hokyns-i-en ut med ein annan vokal som é eller æ. Dette siste trur eg på, og det er dette eg set fram i «norrøn-skripling» av kvæde. Der held eg og uppe upphavled a- og u-ending på skrift, noko som slær best til i landsluter med a-infinitiv (Hordaland – Rogaland).

Frå fra side 1

fylgte romanar og novellesamlingar og biografiar. Han hev nokre gonger vore bestseljar på Island, og hjå kritikarar er han rekna for ein stor språk-kunstnar, og ein diktar som kjenner det isländske samfundet og islandingane frå alle kantar. Fyrst han vart forfattar på heiletid hadde han etter sine sjøfarar-år vore tilsett i det isländske Alltinget, ei tid var han tingskrivar der, og ei tid referent for kringkastingi.

Attåt forfattarskapen hev han vore mykje med i isländsk kultur-debatt, og han hev skrive eit stort tal artiklar um litterære og politiske spørsmål. Og då me i samråda med han spurde um det er rett det me hev hørt islandingar segja, at når me nordmenn diskuterar religion, so diskuterar islandingane politikk, so svara Johannes Helgi eit avgjort ja. Og skjemtande la han til at isländsk ordskrifte aldri krinser um religion. Til døme på dette fortalte han um ein islanding som vart spurd um han var katolikk eller protestant, og han svara at det visste han ikkje!

Island er velkjend for sin rike litterære tradisjon. Men Johannes Helgi fortel at videobylgja hev nådd Island, og vanskane hev meldt seg, både for forfattar og forlag. Til nyleg hadde Island 80 forlag; men sume av dei gjev upp. Videobylgja hev medverka til at bøker som fyrr kunde koma i 8000 eksemplar no kjem i berre 3000. Og av utsalsprisen på ei bok fær bokhandlaren og statskassa tilsaman pålag halvparten. Då vert det for lite att til forfattar og forlag. Og det er ikkje uvanleg no at yngre forfattarar fær laga fotostat-kopiar av manuskripti sine og sel dei på den måten, utan å få dei prenta.

Tja, i boki er vel so mange framord som trengst, i alle høve saknar ikkje eg flere. Og um det so langt ifrå er noko blandingsmål me møter i samlingi, skyr ikkje Lehmann alle inntryngjarord som hev sige inn i daglegmålet yver heile landet; eg finn t.d. ordet «begynna». Lehmanns målføring minner meg på eit døme Aksel Lydersen hadde i *Språknytt*: ein student hadde skrive um ein samanheng som vart klårare dersom «man skrev om varmelærens annen hovedsetning». I hovudsak gjeld dette bokmålsdømet like mykje vårt skriftmål, for meinig var at studenten *umskreiv* «varmelærens annen hovedsetning». Lehmann fell ikkje for slik villfari uppnorskning som me truleg ser mest av på nynorsk, og som berre spelar ei rolla i skrift (der tonefallet ikkje kjem fram).

Egil Lehmann høyrer til dei få som i dag brukar -r i b. f. fleirtal for hankjønnsord og hokjønnsord (*gentorne, guitarne*). Same kva ein meiner um dette, tyngjer det knappast lesingi for nokon. Sidan eg berre vil halda meg til det språklege, nøgjer eg meg med å tilråda boki for dei som ynskjer ei innføring i den målformi som nokre kallar klassisk nynorsk. Og kanskje kan samlingi vera til nytte for yngre akademikarar som ikkje plent vil spela Erasmus Montanus, ein av vår tids store heltar. Boki er på 269 sider, kostar berre 48 kronor, og er enno å få frå Norsk Bokreidingslag, Boks 2672, 5010 Møhlenpris.

Jostein Krokvik

Til ettertanke

Vestmannen fekk nyleg sendande boki «I eit anna ljoss», ei preikesamling av Egil Lehmann som kom på Norsk Bokreidingslag i 1977. Boki var eit heidersskrift til Lehmann på 70-årsdagen, og me finn ei mengd namn på helslingslista.

Lehmann er teolog, studerte ved Menighetsfakultetet, seinare ved tyske universitet, og han hev ei prestegjerning på 43 år bak seg. Millom skriftene hans merkar me oss *Ordbok for det nye testamentet* (1955), *Norsk-islensk ordbok* (1967) *Norsk-islensk samtalebok* (1969). Ei færøysk-norsk ordbok er snart ventande. Dessutan er Lehmann diktar – eller skald kallar han seg kanskje snarare – og mange av dikti er på eit sermerkt norrønt mål. *Atturljóm* heiter siste samlingi (1983).

Det er seint å mælda ei bok som kom i 1977, og eg er heller ikkje den rette til å døma um teologiske sidor ved «I eit anna ljoss».

Når eg nemner boki, er det ei onnor sida eg vil peika på. Den språklege. I boki held Lehmann seg til ei lett og liketil målføring – kanskje med nokon bakgrunn i at ordi upphavleg er tenkte nytta munnleg. Det er det nynorske kyrkjemålet i si grunnleggjande utforming Lehmann skriv. Aasenmålet slik det i si tid vann meir enn tridjeparten av landet.

Stift, høgtideleg og gamaldags?

Nei, for min part upplever eg det ikkje slik når eg les gjennom «I eit anna ljoss». Snarare det motsatte. Som målet vert nytta her, er det, tykkjer eg, ei ledug, levande og klår målform, med knapt eit einaste ord nokon treng stussa på. Men målformi er sant nok ulik sumt av det me finn i sume «moderne» læreboknormalbøker.

Puristisk?

Gåveliste for «Vestmannen» pr. 26. november 1985

Rolf Huus, Tingvoll kr. 25,-. Anne Gullestad Førde kr. 25,-. Agnar Kleppe, Ulvik kr. 25,-. N.N. kr. 100,-. Olina Presttun, Indre Arna kr. 25,-. Bjørn T. Aakre, Valle kr. 25,-. Kari Hartveit, Lonevåg kr. 25,-. Olav Lavik, Ask kr. 25,-. Alis Takserås, Vegårdshøi kr. 10,-. Olav Spanne, Jubbarg kr. 25,-. Nils Haukås, Paradis kr. 25,-. Olava Henrichsen, Nesttun kr. 25,-. Johannes Hagen, Leksvik, kr. 25,-. Gudmund Dahle, Ølve kr. 25,-. Frode Ringheim, Mo kr. 25,-. Marita Kjetland, Matredal kr. 25,-. Johannes Revheim, Lonevåg kr. 25,-. Theodor Midthun, Haugsvik kr. 25,-. Arnhild Tilseth, Lauvstad kr. 50,-. Georg Nyborg, Kynnesstrand kr. 25,-. Per K. Mardal, Sandane kr. 25,-. Jostein Krokvik, Fiskåbygd kr. 100,-. Klara Elisabeth Hartveit, Indre Arna kr. 25,-. Olav Kvåalen, Bø i Telemark kr. 25,-. Adv. Eng Eikelund, Minde kr. 100,-. Johan Krogsgåther, Spjelkavik kr. 25,-. Arne Angell, Sortland, kr. 100,-. Einfrid Perstølen, Hvalstad kr. 25,-. Dagfinn Sanddal, Flekke, kr. 50,-. Svein M. Nesje, Stryn, kr. 25,-. Eli Freim, Etne kr. 25,-. Sverre Hausberg, Askvoll, kr. 125,-. Aasta Fluge, kr. 50,-. Ingolv K. Eimhjellen, Naustdal kr. 25,-. Ivar K. Helleland, Litlabø kr. 25,-. Herborg Onarheim d.e., Onarheim kr. 25,-. Peder Kjærland, Uskedalen kr. 50,-. Rasmus Forsvoll, Rennesøy kr. 5,-. Egil Lehmann, Nesttun kr. 75,-. Ola Perstølen, Ål kr. 50,-. Martin Vabu, Masjordnes kr. 25,-. Knut Rysstad, Kristiansand S kr. 100,-. Samla kr. 1.890,-.

Vestmannen.

Vestmannen kjem til vanleg ein gong i månaden.

Bladpenger kr. 75,— for året.

Kan tingast på alle poststader og beinast frå «Vestmannen», Helge Liland,
5065 Blomsterdalen.

Postgiro 4 25 63 92,
Bankgiro 8401.21.43027

Lysingar:
Alf R. Lygre,
Sverresgt. 30, 5000 Bergen.
Telefon 05-231956.

Bladstyrar:
Jostein Krokvik,
6143 Fiskabygd,
telefon 070 - 21 152.

Forretningsførar:
Helge Liland,
5065 Blomsterdalen,
telefon 05 - 22 67 00.

Utgjevar:
Vestmannalaget,
5000 Bergen,
telefon 05 - 31 79 29/31 31 16..
Prenta i A/S Dagbladet Dagen, Bergen.

Samstundes vil me få koma med ei hylling til Bergensrådmannen Haldor Høyte for klår tale. Samferdselsminister Jakobsen bør taka seg tid til å studera det svaret. Det kan vonleg hjelpe samferdsleministren til å skyna kva saki gjeld.

Frå Lunde

Lunde Forlag hev mange gode målbøker attum seg. I år sender *Bente Bratlund Mæland* ut ei ny ungdomsbok, «Morten på leit». Bente Bratlund Mæland hev tildelegare gjort seg kjend med bøkene «Kvifor, Pål» og «Dei kallar meg Kvisa».

Fra Lunde kjem òg «Norsk årbok for barne- og ungdomslitteratur 1985». Dette året med redigerer *Audun Thorsen* denne årboki, den einaste i sitt slag i landet, eit framifrå godt tiltak, ei tid noko uglesedd millom sume av di årboki ikkje vert dominert av eller målfører synet til visse patentkrinsar i hovudstaden.

Fonna

I siste nummer nemnde Vestmannen ei rad nye nynorske bøker. Me hadde ikkje med noko um Fonna sidan me ikkje kom fram til dette forlaget, men me ser at *Nils Kolbjørn Kjenstad* kjem med ei stor dikt-samling på Fonna Forlag, «Advent». Det er dikt frå hans eigi hand, og dikt umskrivne frå tysk. *Ivar Orgland* kjem med ein stor antologi islandske dikt, «Dikt av islandske kvinner frå 1700-talet til våre dagar». Til antologien hev Orgland skrive ei historisk innleitung. Ei tridje diktsamling frå Fonna er skrivi av *Anders Haugland*. Ho heiter «Lauvet syng».

Som lesarane nok veit var det for nokre år sidan i økonomiske vanskår dette forlaget som den drivande sunnmøringen Hans Aarnes la grunnsteinen til i 1940. Forlaget hadde frå fyrste stund til klårt fyremål å gjeva ut blad og bøker på nynorsk.

Rik norsk lyrikkhaust

I eit lite blad som Vestmannen er det uråd å nemna alt frå årsens grøde i den nynorske bokheimen, men me merkar oss at det lyriske innslaget er sterkt. Nynorsk lyrikk tevlar elles godt med bokmålslyrikk i sal.

Dessverre hev me ikkje noko fullstendig yversyn i Vestmannen, men attåt det som er nemnt før, listar me upp: *Åse-Marie Nesse*; «Lysår», *Ove Røsbak*; «Når dreg du nattgardina frå», *Ingebjørg Kasin Sandalen*; «Song i september», (Cappelen), *Halvor J. Sandalen*; «Det sprang eit rådyr forbix», *Finn Øglænd*; «Flammande mørke» (Gyldendal), *Heidi Strand*; «Døtre av glede», *Jan Ove Ullstein*; «Vandring i vatn» (Luther), *Odd Jan Sandalen*; «Rom – vegger – vindauge» (Dreyer), *Herbjørn Sørebø*; «Farvel, desember» (Tiden). Elles sender Ludvig Holm-Olsen ut «Oversette Edda-dikt på Cappelen». Diktsamlingar og andre bøker på målforlagi hev me – so langt me veit um dei – nemnt andre stader.

Samferdselsministeren — og rådmannen i Bergen

I mange blad kringum i landet hev me i denne fyrevinteren lese mykje merkeleg um Bergen og bergensarane. Bergen er næraast skildra som ein by der det bur so málolme folk at dei øser seg opp i illsinne av di Telefonkatalogen deira er komen på nynorsk. Dertil er dei so fåkunige at dei ikkje skynar det eine av våre two offisielle mål.

Me vil gjerne taka Bergen og bergen-sarane i forsvar. Det stend slett ikkje so ille til i Vestlandshovudstaden som sume skrivande folk tykkjест meina. Med skrivande folk tenkjer me her på dei som hev kommentert denne siste «målstriden» eller «katalogstriden» i Bergen.

For kva er det som hev hendt? Televerket sende ut Telefonkatalogen for Hordaland med nynorsk tekst. Og i Bergen – som på dei fleste andre stader – er det alltid ein og annan som skrik upp når det hender noko nytt, noko som det kan protestast imot. Og no tok lesarbrevi til. Sume brevskrivarar bar seg følt yver at «strilemålet» var kome inn i telefonkatalogen, andre skreiv at nynorsk er eit uskyngleg språk. Ikkje eit einaste av dei innleggjé me hev lese bar bod um å vera skrive av stilistar eller av serleg málkunnige folk. Dei var berre ute og øste seg upp.

Men i røyndi var dei fåe. Sume truga med å senda telefonkatalogen attende til Televerket, men i eit Bergensblad hev det vore upplyst at berre ein einaste katalog var komen attende. Det måtte vera ifrå han som skreiv. Og lat oss no segja at 10-12 personer hev skrive protestbrev til bladi um den nye telefonkatalogen. Er dette so mykje å festa seg ved? Det bur 240.000 menneske i Bergen. Og 239.990 av dei hev ikkje blanda seg i protestkoret. Skal me kalla alt saman ein storm i eit vaskefat?

Ja, rettnok er det so at det hev vore interpellert um telefonkatalogen, både i Bergen bystyre og i Noregs storting. Me

skal spara dei two interpellantane, ikkje taka namni deira her. Men svari var forvitnelege nok. Og tala sterkt til fyremun for Bergen. Rådmann Haldor Høyte i Bergen svara klårt og greidt at nynorsk telefonkatalog i Hordaland (og Bergen) er ei fylgje av mállovi, som slær fast at i eit avgrensa område (i dette tilfellet Hordaland fylke) skal nyttast det målet som kommunane hev valt til styringsmål. Av 34 kommunar i Hordaland hev 31 valt nynorsk, 3 er nøytrale (millom dei tri er Bergen). Dei tri hev 59 prosent av ibuarane i Hordaland, men det talet er ikkje avgjerande. Det er talet på kommunar som tel. Televerket skulde ha nytt nynorsk tildelegare òg, sa rådmann Høyte. Det vart ikkje fyrri no i 1985, men Televerket vil halda fram med dette. Fordi det må fylgja den mállovi som Stortinget hev vedteke. I «rom tid» framryver må me rekna med at nynorsk hev fleirtal i Hordalandheradi, sa Bergensrådmannen.

So gjekk det nokre fåe dagar. Om samferdselsminister Johan J. Jakobsen, trønder og Senterpartiformann, svara. Han hadde knapt lese det klåre svaret frå Bergensrådmannen fyrir han svara i Stortinget, for samferdsleministeren gjorde det til eit økonomisk spursmål. Hordaland hev havt to mål i telefonkatalogen i dei siste åri, det er meirkostnadene og dei fylgjor det vil få for resten av landet som er orsak til at Televerket i år sende Hordalandkatalogen ut på berre eitt mål, nynorsk. Men på tilleggspursmål frå interpellanten lova Jakobsen at spursmålet um katalog for Hordaland på båe mål skal verta vurdert til næste år.

Dette riksrådsvaret er eit svar i strid med den mállovi som Stortinget hev vedteke. Og me er samd med formannen i Noregs Mållag som sa at dette svaret var politisk toskeskap, og at målvælet for telefonkatalogen i Bergen er eit språkpolitisk spursmål, ikkje eit økonomisk spursmål.

Sigbjørn Heie:

Frå den løynde boksoga

Ein nordhordlandsforfattar

Det er mange norske forfattarar som er lite og inkje nemnde i større litteraturhistorier og bokoversyn. Ein av desse mange er læraren og forfattaren Anton Solheim fra Austrheim.

Første møtet mitt med diktninga til Solheim, var då eg ein gong på femtitalet kom over og las boka «Sørgardsvikingane» – ei heller tynn forteljingsbok som kom ut i 1936 på Lunde Forlag i Bergen. Eg hugsar enno at boka handla om fastbuande og fantefolk – splint som vi sa på Tysnes. Eg meiner fanteguten heitte Aleksander, og etter dagens mål, ville nok skildringa av denne Aleksander vorte sett på som diskriminerande. Men «Sørgardsvikingane» må som annan litteratur forståast på bakgrunn av den tida då den kom til. Når eg hugsar boka så pass som eg gjer, trur eg det kjem av den nære og heimslege tonen. Seinare har boka kome på vidvanke, så eg har ikkje fått lese ho oppatt.

I det siste har eg lese fleire av Solheim sine bøker og brevkift noko med han frå 1980.

Anton Solheim er fødd i Austrheim 5. september 1897, og han dreiv med fiske og ymist anna arbeid før han tok eksamen ved Volda lærarskule i 1929. Etter som han skriv og fortel i brev, var det harde tider før han nådde så langt.

Alt som fjortenåring reiste han ut som fiskar. Det var brislingfiske og snurpefiske. I 1915/16 kjøpte A.S. båt saman med ein annan. Dei dreiv då etter silda. I 1919 selde dei båten, og militæret venta. Etterpå vart det kjøp av brønnbåt og fiske ved Kinn og Florøy. Så reiste han til Bergen og selde på Torget.

Ein kaldvinter på sildefisket vart han sjuk og samstundes gjekk banken der han hadde sparepengane, konkurs. Solheim hadde tenkt å vera gardbrukar, men utan pengar og med dårlig helse etter hardvinteren, slo han det frå seg. Så vart det lærarskulen, og då han fekk post i Synnevåg, var det i tevling med 120 sokjarar. Det hjelpte han truleg at han var frå bygda, skriv han.

Ved sida av bøkene, som eg skal koma attende til, har Solheim drive med folkelivsgranskning for Bygdøy Museum og skrive litt i «Vi Menn» om opplevingar i skog og mark. I 1972 kom «Bygdebok for Austrheim», ei kultursoge på mest 300 sider.

Det er ikkje lett å få fatt i bøkene av Anton Solheim i dag. Nokre av dei finst på Bergen offentlege bibliotek, og nokre fleire på Universitetsbiblioteket i Bergen. Dei fleste bøkene kan ikkje skaffast, og nye utgåver er truleg ikkje å vona på, endå

dei beste av bøkene i denne forfattarskapen har stor kulturhistorisk verdi.

«Då farbror kom» er ei tradisjonell gutebok om «gilde» gutar. Borna hjelper dei som treng det, og både prest og lensmann er «hæve karar». Farbroen som kjem heim frå Amerika etter 30 år, er eit slag hovudperson som grip inn i handlinga der det trengst. Elles er det daglegdagse hendingar som mest sermerkjer boka. Forfattaren syner eit gløgt auga for natur, vertilhøve og årets gang i ei kystbygd. Alt som skjer, er med og byggjer landet. Skogplanting t.d. Noreg skal gjennom trufast arbeid, gjerast stort og rikt. Fedrelandskjærleik og religion er grunnsteinar i det samfunnet Solheim skildrar.

Straks etter siste verdskrigen følgde og dei to bøkene om menneska i Buvika. Dette er truleg dei beste bøkene av Solheim. I «Buvikfolket» slår ein huslyd seg ned i Buvika som bureisarar. Dette er i 1939, og det skin gjennom at forfattaren ikkje nett hyser varme tankar for Nygaardsvold og Regjeringa hans (Arbeiderpartiet).

Krigen kjem i 1940. Husbonden må fara heimefrå og kona må saman med borna Hans, Helge, Inger og Anna, ei tid flytta inn i ei torvbu. Slektningar frå Bergen sokjer også tilflukt i Buvika. Boka sluttar brått, utan at faren er komen tilbake.

I framhaldet – «Då far var i England» – er faren heime att, men lyt reisa til England, som tittelen fortel. Huslyden får greia seg heime som best dei kan. Vi får høyrja om nazistar og stripete, svartebørs og pengane si negative makt over menneska. Gode nordmenn, hjelpesemi og godt nasjonalt sinneleg er positive verdiar som også kjem til sin rett i krigsåra.

Begge desse bøkene er borne opp av forteljegleda og kulturstoffet, men utgangen i bøkene er uventa og brå. I siste boka er såleis gutane Hans og Helge ikkje for vel berga i ein storm då boka sluttar. Kriegen er heller ikkje ende.

I 1957 kom «Spring for livet, gjenter». Dette er ei livleg, men ikkje alltid like gjennomarbeidd, bok frå nordhordlandsbygdene. Born frå tre tun leikar saman og hendingane er slike som vi kjenner frå nokså mange nynorske barnebøker. Det vert bygt julegate, hoppa på ski, segla på isflak, leita etter sauer, lagt egg i skjorereir, reist til fjells på fisketur osv. Dei «stygge» Bratlandsgutane øydelegg ein del av idyllen. Fleire spennande episodar vert ikkje skikkeleg utnytta i boka.

Boka er lett fortalt og er innom svært mykje av det ungar kunne oppleva på

tretti- førti- og femtitalet. Også for born i dag kan det vera kjekt å lesa ei bok som «Spring for livet, gjenter».

I 1978 kom «Byguten som kom til Sjurgarden». Dette er eit tidsbilete frå Nordhordland i førra hundreåret. Forteljemåten er truverdig, men litt omstendeleig. Det er viktig for forfattaren å få mykje med, og alt skal vera historisk rett. Vi får innsyn i landsens levemåte og tilhøvet mellom land og by.

Hovudpersonen i boka er Rolf, ein bygut som kjem til Sjurgarden, der Marta og Sjur bur åleine etter at borna er farne til Amerika. Rolf tek etter kvart over, og får alt ansvaret for Sjurgarden då Sjur sjølv blir på sjøen til liks med forfedrane sine.

Anton Solheim har utanom bygdeboka, halde seg til barnebøker, og han hører såleis til i den rike nynorsktradisjonen med barnebokforfattarar, der svært mange er lærarar. Mest kjend er Halvor Floden, men andre namn er Ola Mjanger, Tea Kummen, Ivar Stromdal, Leif Halse, Bjørne Slapgard, Birger Jåstad m.fl. Desse forfattarane kan vel for ein stor del rekna til heimstaddiktarane. Frå kvar sine utsynsstader har dei vore med og kartlagt landet, og sams for dei fleste er at dei sentrale smaksdommarane har oversett dei i bøkene sine om barnelitteraturen.

No skal det ikkje stikkast under stol at mykje av denne eldre barnelitteraturen er moraliseringe. Moralisinga kan nok vera heller påtrengjande i somt av det som har kome frå Anton Solheim òg, men folkelivsbileta hans frå kystbygdene i Nordhordland for 40-50 år sidan, er klare og levande. Det ville ikkje vore av vegen om einkvan av dei som steller med det utvida kulturomgrepet, gjorde ein innsats for å gjera eldre barnebøker – som Anton Solheim sine – tilgjengeleg for eit nytt publikum. (Detteheld no på og verta røyndom når det gjeld Halvor Floden sine bøker).

Bøkene til Anton Solheim er ein del av den kulturbakgrunnen som vi ikkje har råd å gje slepp på. Det er ei plikt å gje vidare kunnskap om og kjennskap til fortida – og ikkje minst den fortida som berre ligg ein generasjon og to tilbake. Bøker kan alltid vera med og byggja bru over generasjonskløfter.

BØKER AV ANTON SOLHEIM:

- Austbøgutane. 1936
- Sørgardsvikingane. 1936
- Gunnar og dei andre. 1937
- Nordviksgutane. 1938
- Gutane på Sandvoll. 1939 (Nytt oppl. 1945)
- Då leiken var alvor. 1940
- Då han farbror kom. 1946
- Buvikfolket. I. 1947
- Då far var i England. II. 1949
- Spring for livet, gjenter. 1957
- Alle desse bøkene kom på Lunde Forlag, Bergen.
- Byguten som kom til Sjurgarden. Rune Forlag 1978.
- Bygdebok for Austrheim. 1972

STENJKA RASIN

Av Conrad Clausen

Vår mektige granne i aust – som er ei heil verd for seg – hev ei avgjerande røyst i ordskiftet um fred på jordi. Utetter ei røyst hard. Ho vart det i strupen på Stalin. Endå hardare vart ho i Kreml etter Hitlerkrigen, som tok livet av 20 millionar russisk ungdom. Noko godt vestanfrå etter den ota kann ikkje styresmakten tenkja seg. Endå til i Marshall-hjelpi såg dei Hitler-skrymt, og so gjekk jarnteppet ned, – ned yver Baltikum, Polen, Ungarn, Tsjekkoslovakia, Bulgaria I dag er Afghanistan fanga i militær strypelykkja. Korleis kann eit slikt samvelde tala fredssord?

Nokor endefram løysing er ikkje i synom. Mot språkduellen i Kreml står mannen i gata og bed um fred. Han bed stilt – slik han alltid bad. Meir høglydt er bøni hans når fylgjet hennar Eva Nordland ein hende gong kjem på fredsmarsj gjennom Samveldet. Men dette er so spilders nytt at det er kje til å fata: Aldri fyrr kom vest-europearane på fredeleg marsj inn i gamle Russland. Og: Etter vårt syn hev russe aldri hatt det «godt».

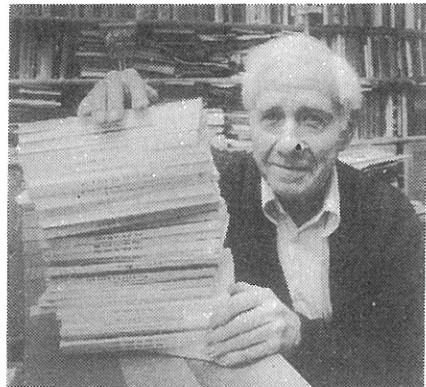
Soga deira er ei grysjeleg saga um træking, tyning, underkasting. Då «reformasjonen» storma fram med eld og blod i vest, vart dei russiske bøndene liveigne slavar – utan minste kryssel av menneskerett. Medan Vest Europa fekk ein renessanse i slutten av millomalderen, laut russarane talmast i eit 200 års langt militær-diktatur av tatarane. Fans ikkje fnuggen av hjartelag der dei herja på.

Kva måtte dei ikkje lida på 1500-talet under Ivan den fælslege? Alt den gongen skipa Ivan spionpolitiet med uansvarleg eksekutivmakt – eit mergstelande system som framleis rår i russisk politikk og soga, – eit system som meir enn noko anna byd oss imot.

I meir enn tusund år laut dei tola terror og tortur. Verst hadde dei det truleg under Ivan. Mange av dei torturerte fangane rømde då til dei audslege slettene i sør aust. Dei kom med brennemerke i panna, nasen og øyro avskorne, mange med hendene avhogne (handikappa). – Dei slo lag med utpine bønder, fattige nomadar og grådige røvarflokkar, fylte av hat til den despotske yverklassen. I dei redselstidene var det at Stenjka Rasin på 1670-talet stilte seg som hovding for uppreistflokk og donkosakkane kring nedre Volga. Dei tok by etter by nordetter – ogso Tsaritsyn (no Stalingrad) – og drap vilt nett slik som Ivans bandittar fyrr hadde gjort. Fanst ingen skånsel til nokon kant. Ingen ting måtte hindra den blodige ferd mot Moskva. Stenjka Rasin ofra jamvel si persiske fyrstinna til mor Volga for å få siger. – Men Stenjka Rasin var ingen feltherre, og uppreistflokk hans var ingen hær. Heile aksjonen enda i djupaste tragedie, undergang og i ufatteleg råskap. Stenjka Rasin vart martra i hel, verre enn vårt eige kongsemne Sigurd Slembe.

Etter vårt syn var ikkje Stenjka Rasin noko ideal, men i russisk folkediktning er han den store fridomshelt. Med den vedkjømelege melodien hev folkevisa um Stenjka sunge seg inn hjå millionar og etter millionar i 300 år. Då Hitlers troppar var kome til Stalingrad, og russarane ofra alt dei åtte og meir til – vart visa spreidd illegalt her på Vestlandet, på tysk og på dansk. Samhugen med Sovjet var sterk då – og gav visse voner um godt ver millom våpenbrør. Men dei vonene var diverre ikkje i pakt med naturlovene. Sigerherrane slæst på ny um «bytet». Fyrst når dei er mette, kann dei tala som skila folk.

Likevel – songen um Stenjka Rasin hadde ei underleg og hugtakande makt på vestmenn og austmenn dei siste krigsåri,

Conrad Clausen i boksamlingi si heime på Askøy.

og det fall på meg å gjeva songen ein norskare ham:

Millom øyane på Volga
sig det ut frå stille våg
stolte skip i rad og rekke; –
Stenjka Rasin styrer fjåg.

Med si persiske fyrstinne
kjem han no frå gjestebod,
gløymande i ørskerusen
folk og land han var ifrå.

Men då ottast donkosakkann,
han vil svika folket sitt:
Skal han no hjå fagerdrosi
gløyma strida landet fritt?

Og det bylgjar tungt som Volga
millom von og harm og spott:
«Av ei kvinne er han hildra!
Me er seld til naud og nott!»

Men då vaknar Stenjka Rasin
og fær att sin gamle glans,
og han minnest deim der heime –
underkuva folket hans.

Dei skal endå gjera fri att –
og han fær slik makt i mål:
«Heller vil eg ofra henne
enn ta urett meir med tol!»

Og den persiske fyrstinna
er som fuglen skrämd og skygg.
Stenjka stend der høg i lyfting,
no fyrst er han stø og trygg.

Kringum bårar breide straumen.
«Moder Volga, ven du var,
men ei rosa slik som denne
aldri fyrr du med deg bar.

Millom frie menn den fagre
rosa må'kje spilla liv.
Volga, Volga, moder Volga,
tak i famn mitt vene viv!»

Høgt på armen tek han henne –
snøgt som stjernerap i nord –
og so kastar Stenjka Rasin
si fyrstinna yver bord.

«Kvifor tagnar de no, tampar?
Hei du spelmann! Dans, mi sjel!
Lat ho få ei fri manns vise!
Striden ventar! – Spelmann spel!»

Millom øyane på Volga
sig det ut frå stille våg
stolte skip i rad og rekke; –
Stenjka Rasin styrer fjåg.

**HØGRENTEKONTO
for alle**

**Nytt, godt tilbod frå
Vestlandsbanken**
11% rente, 6 gebyrfrie uttak pr. år

Ingen krav til sparesum eller sparetid

VESTLANDSBANKEN

Sverre Hausberg:

Norske lærarpensjonistar på langferd til Italia

I Vatikanet

Måndag den 30. april 1979 kørde me opp til Petersplassen, gjekk inn gjennom ei bronsedør og så gjennom nokre rom til Det sixtinske kapellet, bygt av pave Sixtus 4. Eg skal først og fremst fortæla om noko av det me såg der. Sixtus (1414-84) var pave i 1471 og hadde for vore høvding (general) for fransiskanarane sin flokk (orden). Han har fått eit uord på seg for embetsa (simoni) og truløyse elles. Men med Det sixtinske kapellet reiste han seg eit ugøyymende minnesmerke. Kapellet med prydner er eit av dei største meisterstykke i verdkunsten. Det må vera heilt stilt der inne, elles kan ikkje dei ymse guidar høyrast. Vår guide var ei liten svensk dame med vel veik røyst, så her måtte ein halda seg heilt nær henne støtt. Den store Vatikansen er 600 m lang. Så her kunne paven gå gjennom heile Vatikanet. I 1473 vart kapellet bygt. Michelangelo Buonarrotti (1475-1564) var ei kjempe av ånds- og kroppsstyrke, truleg den største byggmeister (arkitekt), bilethoggar og målar og tekna som nokon gong har levtt. Attatt dette var han ein framifrå diktator. Ingen av hans målarskikkelse kan påvisast sikkert no lenger, utanom «Den heilage huslyden» i Uffiziene. *Al fresco-målning* vil seia måling på ferskt (fresco) underlag, våt kalk med fargar rivne i kalkvatn. Og frescomålning har han brukta i kapellet her. Michelangelo arbeidde to gonger i Vatikanet, fyrste gongen i sin sterke manndom (1508-12) under pave Julius 2, andre gongen i sin alderdom. 20 år i alt arbeide han alleine her - og dessutan i Peterskyrkja, der han gjorde ein kjempe «innsats». Men storverket over alle storverk er taket i Det sixtinske kapellet. Den fyrste perioden arbeidde den andre store målaren frå denne tida, Raffael, i stanzen (romet) i nærlieken, berre nokre steg ifrå. Her har også Raffael skapt nokre av sine storverk, harmoniske livfull og utfrifte vane. - I «Skapinga» som Michelangelo måla fyrste gongen, er det naturen som først og fremst har vekt hans atgåuma. 30 år seinare er det menneski. Med strengt ålvor ser han på livet og domen.

I året 1505 fekk Michelangelo ei oppgåve som gledde han mykje. Han skulle laga eit gravmåle for pave Julius 2 (1443-1513). Planen var å laga femti store statuar, samla til ein einskap i veldige mål. Men dette gravmålet vart aldri fullført. Paven let arbeidet stogga og bad i staden kunstnaren måla det veldige taket i slottskapellet, Capell Sistina. Michelangelo nekta heilt og sa at han var ikkje målar, men bilethoggar. Men paven gav sen ikkje, trass i all harmfull nekting, og Michelangelo gjekk så i gang, utan hjelp av læresveinar, og skapte då det som er kalla storverket i all målarkunst. Taket er 40 m langt og 13 m breitt. Michelangelo låg på ryggen på ei plattform. Fargen rann ned i augo på han, og kropps- og hovudstoda vart vridd. Synet hans tapte seg mykje. Den utsalome og brålyntde paven var oppe på stillaset ofte og spurde om arbeidet var ferdig. Men til slutt kunne heile Roma undra underverket. Med tidi har målarkunstet mørkna og har ein farge i brun og mørkeblått.

Desse tak-frescene skildrar Gud sin frelseplan. I felt i midten ser me Skapinga. Gud sviv gjennom romet med eigi kraft utan vengjar, ein vis og sterk æresbjødande gamal mann. På eit av biletet nærmast han seg jordi, fylgd av ei gruppe unge englar, og retter fingeren mot Adam sin finger og vekkjer han til liv. Umåteleg hugtakande er dette synt. Syndefallet ser me i ei onnor fresce med kunnskapstreet i midten. Eva grip etter frukt. Det er sagt at Eva er den fragraste av dei tallause kvinneskapnader Michelangelo måla. Ormen har kvinne-overkropp. Utjagingi or Paradiset syner på andre sida av treet. Den veldige Storfloidi og den vesle Noah-arki viser på andre frescer og like eins fleire andre hendingar frå Den gamle pakti. Profetane sit på bærsidor av midtpartiet med sibullinone (spåkvinnone) mellom seg.

Då Michelangelo i 1534 vende attende til Roma, var han utnemnd til øvste byggmeister, bilethoggar og målar i Vatikanet. Han hadde no vona å få gjera ferdig gravmålet for pave Julius sine ervingar. Men den gamle pave Paul 3 (1468-1549), like sta og morsk som pave Julius, men langt mindre evnerik, hadde sett seg føre å få fylt ein heil tverrvegg i Det sixtinske kapellet (Capella Sistina) med skildringi av Domedag. Han gav

seg ikkje, men truga med å setja Michelangelo av frå det embetet han nyleg hadde fått. Så arbeidde Michelangelo på denne veggen i sju år. Ein gong datt han ned frå stillaset og sydelade ein fot.

Kristus er her ein ung, skjegglaus helt som med lyft arm viser dei dørme bort. Domedagslurane lät, gravene opnar seg, dei sale stig, og dei dørme sig mot underverdi der ferjemannen Charon (kjend frå mytologien) ventar dei ulukkelege med dodsbaten. I underverdi tek den fæle Minos mot dei (også han frå dei greske segnene). Michelangelo vart blind i åri etterpå av all stirring i ukjørt ljos og med skei kroppsstode. Dette biletet hans på den attarste veggen i kapellet er i det heile 21 m langt og fyller 500 m² altså på lag like stort som takbiletet. Det ser ut som det er skore i marmor; men det er måla. Ein minsk kopi heng i garden ovanfor 1. høgdi. Folk i samtid drog kjensel på sume av personane, og det var mykje strid om biletet. Apostelen Bartolomeus er Michelangelo sjølv. Paven sin seremonimeister, som hadde lasta Michelangelo, har vorte sjølve Minos, storfyreste i Helvete. Pav Paul 4 (1476-1559) som stridde så hardt mot protestantismen, sette seinare ein målar til å måla nokre kledeplagg på dei nakne kroppane her. Truleg vann han ikkje på alt arbeidet. På sideveggene har andre store målara laga i alt 12 biletar frå livet til Jesus og Moses. Mellom vindaugo er det biletet av pavar. Paul 4 (hard og snerput) tenkt på å øydeleggja frescene både på bakveggen og i taket.

Men gjekk gjennom ei dør til høgre for altaret, steig opp ei høgd, kom inn i Santi Pius 5 sitt kapell og derifrå til dei 4 stanzane (romi) som har namn etter Raffael. Pav Julius 2 fekk Raffael til å pynta desse romi. Han byrja i 1508 og heldt på her resten av sitt liv. Men gjekk gjennom Stanza di Raffaello. Han var ikkje ei slik original ånd som Michelangelo, men vant inspirert av andre kunstnarar. Og eit anna av arbeidet hans tykkjest gjerne noko »sotvoren« for oss no. Men frescomålning er meir einfelt enn oljemålning (som Raffael nyttja) og kan stå seg mykje lengre. Og skiftande tider med skiftande kunstsyn kan ikkje taka fra Raffael namnet: ein av verdsens største kunstmålara.

Nr. 2 av desse romi er heilt måla av Raffael sjølv (1508-11). Her har me meisterverk i «Ordskiftet om Sakramentet» og «Skulen i Athen» med bilet av dei største greske filosofane. Me ser m.a. Platon, Aristoteles og Diogenes. Parnassus, det himmelske tilverket i gresk mytologi, ser me og, der Apoll held seg saman med gudinnor og diktarar. Me nemmer og eit bilet av *lovbokene* som vert etla ut. I det tridje romet ser me og verk av dette geniet, med ei forglebung så utfrif reine og «forklåra». Me såg «Attila som flyr for pave Leo den store i 451» og «Messa i Solsena» med eit under som då hende. Den allsidige Raffael var også ein utfrif god portrettmålar. Pav Julius 2 er måla her i bøn ved altaret. På muren nær vindaugo såg me det store fresco-biletet av Peter som vert fridd frå fangehuset ved jordskjelen. Men sume av biletet her er måla av Raffael sine læresveinar etter meisteren sin plan. - Enda meir gjeld dette rom nr. 1. - Hovudverket *hans* her syner brannen i det gamle Roma, stogga ved eit under av pave Leo 4 (kring 850) som rettar ut krossen mot den herjande elden. Men resten av romet er måla av elevane til Raffael. Og stanze nr. 4 er måla etter Raffael sin død, men sikrert etter hans teikningar.

Eit anna meisterverk av Raffael er prydnaen i den lange loggia (open gang, altan) i ei overhøgd i Vatikanet. Men dei små biletet med motiv frå Bibelen er nok måla av hans duglegaste læresveinar, medan han sjølv har måla dei ymse ornamentfelt på vegg og sulor.

I Kartgalleriet, 120 m langt, såg me alle dei italienske øyane, truleg utforma i vogne, på vegg. Dei ymse landsluter såg me og, kvart strok for seg. Alt er laga av den vidjetne Ignazio Danti frå Perugia. Sixtus 5 sitt monogram hang her, pave 1585-90, gaverik og sterkt og overlag dugande religiøst og verdslig, arbeidde for orden, rettvisje og kultur. Han fortærer vel å minnast her. I Tapetgalleriet var det 10 ovnene gobelin, vovne tapet, med hendingar frå Jesu liv, som møtte våre underdrage augo. Det spanske gobelinet fra dronning Isolde (Isabella) i Spania år 1495 var kanskje det

aller mest dyrverdige. Ógså moderne religiøs kunst møtte me her.

Ein annan stor målar og bilethoggar, det største av alle universalgeni som har levtt, Leonardo da Vinci, arbeidde i Det sixtinske kapellet år 1513-16. Men me kan ikkje med visse seis lenger *kva* som er hans. endå han skapte tallausa verh mange stader. Det einsate me er heilt sikre på, er det som er kalla «Mona Lisa» og heng i Louvre i Paris. Eit anna storverk, «Nattverden», kjent gjennom kopiar i dei fleste land, vart måla over gong på gong av andre kunstnarar, av di fargane tapte seg med tidi, og var såleis lite attraktivt da det til slutt vart heilt øydelagt under den siste verdskriga. Me ser dette biletet på eit av tapeti her. Ógså Leonardo var ei kjempe med umåteleg kroppsstyrke, stasleg og vakker.

Me har ein bronsestatue av målaren Michelangelo sjølv her, ståande i gamle skinnstøveler i eit rom på skap som eit atrium. Det er truleg Raffael som har måla Peter sin gang frå tempelet. Fargane han brukar, var av sersyn og skapte skule. Og modellane var store og kraftige menneske. Biletet her har årstalet 1513. Me såg eit stort minnebilete for Ferdinand den katolske, konge av Spania, med ei framsynning av avrettning og dreping, kanskje av «kjettarar» eller innfødde i dei land Spania la under seg. Slik vart han og dronning Isabella sokkrike. Me gjekk no gjennom ein stor, rund gang med mange fargar. Unionskongen av Danmark og Noreg, Christian I, såg me ei svært vakkert biletet av. Han vitja Roma i 1450 åri. Karl den store hadde me og. Det bar inn i Appartementet Borgia frå Alexander 6 Borgia (1431-1503) si tid, den store politikaren og kunstvennen og det samvitstause renessansemensket. han som truleg har vorte den aller mest illgjete av pavane. Her har me 6 rom med biletet, gobelin og bilethoggarverk av andre store renessanse-kunstnarar i kunsten sist største hundreåret.

Inne i Vatikanbiblioteket, der vår største sogeskrar, Peter Andreas Munch, fekk den sjeldsynte aå kunna arbeida i året, er verdsens største boksamling, 600.000 dyrverdige boker i ei mengd med fint måla skåp. Samlingi skriv seg heilt frå dei fyrste pavane si tid. Men skaparen av biblioteket er først og fremst Nicholas 5 i 1450. I 1588 sette Sixtus 5 arkitekten Dominico Fontana til å laga dei utfrå fagre bibliotekhallene. Her skal vera 60.000 manuskript frå eldgamal tid.

Men me måtte fara fort. Her såg me m.a. fresco-bilete av Adam og Eva si skaping. I romet Museo Profano stod ei fin samling av gamle greske, romerske og etruskiske kunstsaker. I eit anna rom stod gavor frå kjende bord med kunstige acanthus-rankar i sylv på den tid. På lesesalen var der ei gåve frå U.S.A. i dyrase porselen, verd 250.000 kronor. Gylte bronsestatuar såg me og, såleis ein kopi av Apollo Belvedere si stytte. Og her stod originalstytta av doden til Laokoon og sonene hans, modellert fleire hundre år før Kristus. I året 1500 fann dei denne stytta att og flytte henne hit. Men den eine armen til Laokoon var øydelagt. Me såg og flira andre eldgamle og knuste stytter her. Men originalstytta av kjempe Achilles (kjend frå «Illiaden» og greske segner) var full av liv og hardleik. Eit kjempestort badekar i eit fat av porfyr vekte stor gaumsemd. Me såg og ei byste av keisar Nero. Dessutan var her eit egyptisk museum (10 rom) med Farao-stytter, men og med mumiar og med biletstytter av kvinnor, truleg funne i graver. Så må eg ikkje gløyma målarmuseet (Pinacoteca) og bilethoggarmuseet, fulle av dei herlegeste kunstverk av andre store kunstnarar.

Og så har var det ut at i dagsljøset, der me såg sveitsargarden i sine blå gallauniformer.

EIVIND VÅGSLID: Stadnamntydingar

Ny bok —84.

4 av 5 stadnamnbøker

framleis på lager.

For skule, bibliotek, språk-

og namneinteresserte.

Arnlaug Skjæveland,

Olvikvegen 33, 5400 Stord.

Stadnamntydingar IV og frå

NORSK BOKREIDINGSLAG L/L

Vestmannalaget heidra diktaren

Johannes Helgi

Vestmannalaget hadde til eit møte på Bryggen Museum no fyre kvelden bede inn den islandske diktaren Johannes Helgi, kona hans Margret Guttormsdottir og dei two sønene deira. Huslynden bur no millombils i Bergen, og dei fire var heidersgjester på eit stort møte som laget skipa saman med Islendingafelagid i Bjørgvin.

Programmet var litterært, som det høver seg når ein av Islands store diktarar var hovudperson. Professor Ole Didrik

Lærum gav ei sers god innføring i nokre av bøkene til Johannes Helgi, han fortalte kva miljø denne diktaren skildrar, og han strika sterkt under at Johannes Helgi er ein framståande kjennar av islandske liv og livstilhøve. Dertil er han kjend som ein av dei fremste dyrkarar av islandske mål, 21 bøker hev han skrive, og sume av dei er umsette til frammande mål. I alt er Johannes Helgi umsett til 10 språk.

Fyre fyredraget til Lærum hadde Leidulv Hundvin lese det handskrivne bladet, som hadde ein presentasjon av Jo-

hannes Helgi og diktingi hans, og etter fyredraget las den islandske universitetslektoren Bödvar Guðmundsson frå bøkene, på islandske mål, men han gav eit samandrag fyre upplesingi. Og sokneprest Eiðil Lehmann las ei novella av Johannes Helgi som Ivar Eskeland hev sett um til norsk. Det var ei skildring av stridt liv på havet, frå miljø som Johannes Helgi kjänner sers godt frå si eigi fiskar- og sjømannstid. Eit fint innslag var det at minsteguten til Johannes Helgi song islandske kvæde, og mori Margret Guttormsdottir spela til.

Formannen Ludv. Jerdal tok i opningstalen på møtet ei attersyn på det sterke sambandet som det hev vore mellom Island og Vestmannalaget alt ifrå laget vart skipa i 1868. Ja, ikring 1870 hadde laget yver 70 lagsmenn på Island, mellom dem Matthias Jocumsson og Steingrímur Þorsteinsson. Og Islendingafelagid-formannen Páll Snorrason bar fram takk frå islendingane for eit rikt litterært program.

Garm d.y.:

Um å ha rett — eller um dag og tid

Mykje gale kann truleg segjast um málavisa Dag og Tid, og mykje gale er sagt, ikkje alt med rette. Som når *Mål og Makt* — elles bra nok — i nr. 3/1985 kallar Dag og Tid den einaste nynorskredigerte nynorskavisa i landet. Slikt er mildt sagt støytegale. Eller når Norsk Presseforbund viser Dag og Tid burt frå sitt avissjå i Oslo av di Dag og Tid ikkje er einsidug nok til å få medlemskap i Norske Avisers Landsforbund. Ja, ja. Den må brukta vit som hev det, og er det um å gjera for den partipolitisk ubundne málavisa å koma med i dette Landsforbundet som femner um *nokre* av dei norske avisene, er det kanskje ein tanke å setja inn i fyremålsparagrafen eit par ord som femner um det grunnsynet bladet i røyndi stend for, og der mangfold og romsmed er viktige innslag. Eller kanskje råkar det Landsforbundet betre i hjarteroti å setja ordi um til halvlatin og heller tala um pluralisme og toleranse?

I si snart kvarthundradårlige soga hev Dag og Tid prenta mange rosande lesarbrev um seg sjølv — sumtid plukka or andre blad. Dag og Tid er eit pustehol i den norske bladverdi, hev me lese. Langt på veg er me samd. I so måte er bladet nær sagt utan make — når me held undan vårt eige Vestmannen. Her slepp dei til fritt, høgrevidne og vinstrevidne, sosialistar og antisocialistar, kommunistar og det motsette, kristne og ukristne — jamvel dei som kjende seg urettvist handsama i det no so umtvista landssvikaruppgjeret fær plass.

Dei reaksjonelle artiklane i Dag og Tid er vel og bra — sikkert gode nok tilmed når dei kjem på tvert for våre kjæraste yndlingsfordomar. Men spissen på krydderet i det romslege bladet, er dei mange innlegg som sant nok ikkje alle er like romslege. Me veit ikkje um anna blad der me i kvart nummer finn so mange innlegg som me er

so hjarteleg samd i at me reint vert upplyft, eller so usamdt at me hoppar på krakken. I slikt er det helsebot. Alle kjem med, medrekna dei som vil undertrykkja andre meininger enn sine eigne, ei ikkje ukjend ovring i bladteigar. Til dømes meiner ein innsendar i Dag og Tid nr. 45/1985 at *Ranik Halle* ikkje skulde ha sloppe til i fjernsynet av di Halle fyre krigen skreiv i «ABC» og visstnok ei tid var rekna for Hitler-ven. Me hev aldri hatt noko til yvers for Hitler og hans læresveinar, men me hev hatt våre fyrebilete som med tidi hevapt seg, me óg. Det hev vel dei fleste. Um dei ikkje alt i ungdomen vart attkorka i einsyn. Me tek alle stundom i miss, me sjølv ikkje minst. Men me kann koma på betre tankar — dersom det då ikkje gjeng so ille at tankane vert verre og verre. Det hev funnest både Hitler-venner og Stalin-venner og Lenin-venner og Mao-venner og Mussolini-venner og me veit ikkje kva. Sume hev skift syn, andre held fast på venskapen. Skulde alle stengjast ute frå fjernsynet som ikkje hev eller hev havt det andre meiner er den rette trui, var det best å leggja fjernsynet ned.

Alt i alt er dette mykje av ei lovprising av Dag og Tid som me ikkje veit um nokon gong hev falle inn i hylekoret som vil ha lovbad mot meininger. Me minnest noko me i yngre dagar las av Rosa Luxemburg, tysk kommunist, myrda i 1919 av Hitlers fortropp, som svært tidleg oppdaga maktvergrepi og einsrettingi til sine politiske kameratar etter den russiske revolusjonen: «Fridom berre for meiningsfrendar, um dei er aldri so talrike — er ingen fridom i det heile. Fridom er alltid fridom for dei som tenkjer onnorleis.»

Slike visdomsord trur me ikkje all pressa alltid tek alvorleg, men me hugsar ordi når me først er ute og rosar Dag og Tid.

GJER SOM EG!

Ét sild,
sa ein kar,
då vert du snild.
Røysti var
so veik og mild
og han sjølv so
rund og gild
at eg tenkte du hev
fått for mykje sild.

Gunnar Gilberg

EGG OG FJØRFE- PRODUKTER

Leverandør av: EGG, EGGEPRODUKTER, KYLLING, FERSK OG GRILLET, KALKUN, HØNS, VAFLER, PANNEKAKER, GRILL, GRILLUTSTYR, m.m.

VESTLANDSKE EGGSENTRAL

Tel. (05) 28 65 00 - Postboks 218 - Kanalveien 88 - 5032 Minden

1. Klasses Mat — Rimelige Priser

VI KAN TILBY:

SMØRBRØD, SNITTER, VARMRETTER, FERDIG-MAT TIL STORE OG SMAÅ ARRANGEMENTER.

Selskapslokaler — vi arrangerer alle former for festar og sammenkomster.

CAFÉ LØVSTAKKEN

Catering & Selskapservice
Tlf. 29 62 30 - Danmarkspllass

ISSN 0800-8647

God og rimeleg mat
får du på

Kaffistova til Ervingen
Torggården, Strandkaien 2, 5000 Bergen

BUNADSØLV – POKALER – PREMIER

 Vi har gaver
for alle anledninger
magnus aase A/s
gullsmed

Strandkaien 6 — Telefon *32 01 60

**Stor Nok
For De Fleste**

NYE BØKER FRÅ NORSK BOKREIDINGSLAG

Jostein Krokvik: KJETTARORD UM NORSK MÅLALKYMI

Sprakande frisk debattbok um målstrid og språkpolitikk og målalkymistar. Les um målblandalarar som spådde gale, og um mål som lever etter at det vart dømd til dauden for 50 år sidan! Hefta kr. 48,-.

Olav Nygard: DIKT I SAMLING

100-års minneutgåva um skalden frå Modalen. Med etterord av Conrad Clausen. Umslagstekning av Ottar Wiik. I band kr. 145,-.

Ivar Kleiva: GULATINGET – TINGSTADER OG LOVVERK

Ei forvitneleg historisk utgreiding, med bakgrunn i soga um Noregsveldet. Kr. 120,-.

Egil H. Lehmann: HELSERÅD FOR KVARDAGEN

Ei artikkelsamling um ålmenne medisinske spørsmål. Ei gávebok til tilbodspris. Hefta kr. 29,-.

Alfred Andersen: SALTSILD OG SALMEVERS

Ei fargerik og livfull skildring av tilhøvet millom bymann og stril for ikring 50 år sidan. Eit kulturbilete frå havkanten. Hefta kr. 80,-. I band kr. 95,-.

Ingebjørg Sandstaa Sandvin: KVAR DAG ER EI GÅVA

Ei intim og endefram skildring av krigsår og fredstid i Indre Hardanger — soleis som ei sydama upplevd det. I band kr. 100,-.

Halldor O. Opdal: MAKTER OG MENNESKE XIII

Til 90-årsdagen åt folkeminnegranskaren og målmeisteren Halldor O. Opdal kom dette 13. bandet i folkminneserien ifrå Hardanger, der m.a. gamle brudlaupsskikkjar hev eit stort rom. Hefta kr. 90,-.

Halldor O. Opdal: MAKTER OG MENNESKE XIV

Nytt band i serien folkeminne ifrå Hardanger. Ei samling der handlingshumoren hev ein breid plass. Hefta kr. 90,-.

Hjå bokhandlarane

NORSK BOKREIDINGSLAG

Postboks 2672, 5010 Møhlenpris-Bergen

MØRE FELLESKJØP

Telefon (071) 25 940 - Postboks 588-6001
ÅLESUND

Spennande og
engasjerande
lesestoff for
gutar og
jenter!

Norsk Barneblad er bladet
med teikneseriar, forteljinger,
reportasjar, brevener,
matoppskrifter,
kjøp og sal, natur og dyr,
hobbystoff og mykje meir.

Norsk Barneblad er bladet
som kjem beint heim i
postkassa — to gonger i
månaden.

Send meg Norsk Barneblad:
 1 år kr 98,- 1/2 år kr 55,-
 1/3 år kr 39,-

Namn:

Adr.:

.....
Postgiro 5 14 22 11 – tlf. (034) 16 488
3250 LARVIK

Norsk Barneblad

Jolekort på norsk

Nytt tiltak frå Norsk Bokreidingslag

Norsk Bokreidingslag i Bergen er
på marknaden med eit nytt tiltak i
år: Jolekort med norsk tekst.

Det er laga kort på fint papir i two
utformingar. På det eine er teksti:
«Guds fred og god jol», på det andre:
«Gledeleg jol og godt nytt år».

Båe korta kostar — med brevvær
— kr. 3,50 for stykket. Send tinging
på talongen for postgiro eller
bankgiro, ved forskotsbetaling før
De korti portofritt. Tingar De i
brev, kjem oppkravskostnader til.
Skriv snarast (for snart er det jol)
til:

Norsk Bokreidingslag
Postboks 2672,
5010 Møhlenpris-Bergen

Postgiro: 3 918 844.
Bankgiro: 8401.20.37278.